

trecut. Reflectarea prin mecanizarea și obiectivizarea prezentă a morții din trecut poate fi considerată o atitudine rar imaginabilă. Ceea ce o face cu totul singulară este faptul că arheologia nu are nici pretenții romantice de transcendere spre planuri ireale, nici nevoia de îmbunare sau negare a morții, fiind lipsită de trăiri proprii în raport cu realitatea sa; dimpotrivă, materialitatea morții îi

este imanentă, fiind ceea ce susține, în mod necesar, definirea unora dintre obiectivele sale.

Alexandra Ghenghea
Doctorand, Institutul de Arheologie
„Vasile Pârvan”, București,
alexandraghenghea@yahoo.com

Elena Rența, *Prima epocă a fierului pe cursul râului Ialomița*, Târgoviște, 2008, 164 p. (incl. rezumat în franceză și engleză), 154 figuri separate (planuri, hărți, material arheologic).

Lucrarea se încadrează în studiile ce sunt destinate descoperirilor arheologice din cuprinsul unor zone geo-morfologice distincte, în cazul de față, bazinul Ialomiței, al cărui curs străbate, în mare parte, o întinsă parte din stepa fertilă a Câmpiei Române, *Bărăganul*. Acum vreo 15 ani eram puțin sceptic în ceea ce privește posibilitatea de a scrie o disertație având drept temă cea pe care o discut aici. Dar Elena Rența ne-a dovedit contrariul. În cartea de față se prezintă suficient material care să justifice demersul ei, iar descoperirile arheologice sunt în măsură să scoată în evidență specificul acestei zone, în comparație cu situațiile din bazinele râurilor învecinate: al Argeșului la vest și al Buzăului la nord-est. Este totuși de remarcat faptul că autoarea se mărginește, cum o precizează în titlu, doar la *cursul* Ialomiței, nu, din păcate, și la întreaga arie a bazinului acestui râu (contrar celor afirmate în *Cuvântul înainte*, semnat de Valentin Vasiliev, care recomandă lucrarea ca fiind „prezentarea globală a descoperirilor din bazinul Ialomiței”). Acest fapt o dispensează de a lua în discuție și importante descoperiri din bazinul Prahovei, afluentul principal al Ialomiței și care i-ar fi permis o abordare mai completă asupra acestei zone.

Cartea este structurată pe modelul studiilor de profil: după o scurtă introducere, în care se include o succintă descriere a cadrului geografic și a istoricului cercetării, urmează repertoriul descoperirilor. Acestea cuprind și cele 26 de situri atribuite sfârșitului epocii bronzului. Cele mai

multe situri au fost atribuite ceramicii (*culturii* în carte) de tip Coslogeni. Toate acestea se situează în plin Bărăgan. Este interesant de remarcat că cele câteva stațiuni aflate în zona de dealuri și de munte a cursului Ialomiței nu au putut fi mai precis încadrate cultural, datorită aspectului mai degrabă atipic al ceramicii (Moreni, de ex.). Este o problemă frecvent întâlnită în siturile din aria Subcarpaților Meridionali, iar explicația fenomenului nu cred că se datorează doar factorului de mediu, mai acid, ce afectează prin coroziune suprafața cioburilor, ci ține, mai degrabă, de rolul pe care ceramica l-a jucat în sânul acestor comunități; de altfel, problema nici nu este atinsă în lucrarea de față și, deci, nu voi insista aici.

Partea consistentă a repertoriului (39 de situri) se referă, cum era de așteptat, la stațiunile din prima epocă a fierului. O atenție specială este acordată săpăturilor efectuate chiar de autoare, respectiv în așezările de la Bucu și Platonești, jud. Ialomița. Din păcate, descoperirile din importanta stațiune de la Dridu-„Metereze”, situată într-o poziție dominantă la confluența râurilor Prahova și Ialomița, n-au putut fi corespunzător valorificate, ca urmare a calității dubioase a rezultatelor raportate de către coordonatoarea acelor cercetări, V. Enăchiuc-Mihai. Acest fapt este cu atât mai regretabil cu cât din acest sit provine un interesant depozit de bronzuri (respectivul depozit a fost desenat de Alina și Tudor Soroceanu, care l-au datat în Ha B2¹,

¹ Enăchiuc 1995.

precum și ceramică decorată cu caneluri, dar și cu decor de tip Basarabi).

Toate aceste descoperiri sunt apoi analizate în capitolul dedicat habitatului (cap. III), unde se discută în parte tipurile de așezări, de locuințe și de descoperiri cu caracter funerar. Acestea din urmă, relativ puține la număr (14), prezintă un interes mai special datorită problemei pe care o ridică prezența, inegal reprezentată în cea mai mare parte a teritoriului României, a înmormântărilor din prima epocă a fierului. Este un fenomen asupra căruia am atras în repetate rânduri atenția: puținătatea, ca să nu spun lipsa descoperirilor funerare, mai ales a celor organizate în necropole, rămâne o manifestare observabilă chiar de la începutul epocii fierului (ceea ce, în tradiția școlii românești, înseamnă încă din secolul al XII-lea a. Chr.). Autoarea nu cunoaște sau nu citează acest punct de vedere al meu, menționat încă în *Istoria Românilor*² și care, cred eu, oglindește un fenomen cu evidente implicații în ideologia religioasă (o reformă?) a întregii epoci a fierului în aria carpato-danubiană.

În zona studiată de Elena Rența, aproape toate cele 14 morminte, cele mai multe de inhumație – doar trei de incinerare –, au fost descoperite în interiorul unor așezări care, prin tipurile inventarului ceramic, pot fi alăturate ariei cu descoperiri de tip Babadag. Un caz cu totul ieșit din comun este mormântul tumular de la Ciulnița, în care a fost identificată o bogată structură lemnoasă (bârne de stejar dispuse radial), precum și o amforă de Samos, datată între sfârșitul secolului al VII-lea și al treilea sfert al secolului al VI-lea a. Chr., așezată lângă scheletul unui copil, împreună cu oase dispartate de la cinci cai; din păcate, mormântul central a fost jefuit. Autoarea îl numește „monument funerar scitic” și citează analogii din zona nord-vest pontică. De asemenea, nu exclude o posibilă datare mai târzie. Deși nu comentez aici ce ar fi înțeles Elena Rența prin etnonimul „scitic”, consider încadrarea descoperirii, atât din punct de vedere cronologic, cât și cultural, corect făcută. Această descoperire, precum și

altele, din Câmpia Brăilei, reflectă foarte probabil ideologia unei populații, observabilă în practicile funerare, pe care condițiile prielnice ale mediului ambiant – în cazul de față, pășunile Bărăganului – le oferă unei economii predominant pastorale, asemănătoare celei din stepele nord-pontice.

În următorul capitol (30 p.) este analizat inventarul arheologic, în cuprinsul căruia ceramica ocupă un loc de frunte. În afara descoperirilor de tip Coslogeni, atribuite sfârșitului epocii bronzului, 24 de stațiuni au fost considerate a data din Hallstattul timpuriu (Ha A și B, în terminologia din România). Dintre acestea, autoarea atribuie trei așezări „culturii” cu ceramică de tip Corlăteni-Chișinău, după clasificările lui László³ și a lui Levițki⁴. Cea mai mare parte a materialului provine de la Dridu-„Metereze”, așezare despre care, cum spuneam mai sus, nu posedăm informații clare asupra condițiilor descoperirilor.

Majoritatea siturilor cercetate în aval de confluența cu Prahova, deci din bazinul inferior al Ialomiței, a dat la lumină forme ceramice care, prin decorul lor, se apropie mult de tipul ceramic Babadag. O situație specială o constituie ceramica de la Bucu-„Pochină”, provenită din săpăturile efectuate chiar de autoare, mai mulți ani în șir. Deși prezintă „unele forme de manifestare materială și spirituală” comune ariei culturale Babadag, este considerată ca reprezentând un aspect cultural aparte „în rândul așezărilor din perioada timpurie a primei epoci a fierului”. Cred că acest punct de vedere este justificat și ilustrează tocmai aspectul specific al olăriei epocii hallstattiene timpurii în bazinul inferior al Ialomiței. De asemenea, cred că și în acest caz se poate susține un relativ sincronism între cele două aspecte culturale ale Hallstattului timpuriu din aria respectivă.

În lucrare se menționează, fără a se și ilustra, prezența unor vase cu decor de tip Basarabi, care ar proveni de la Dridu-„Metereze”, fapt de altfel plauzibil. De asemenea, sunt citate și câteva descoperiri

² A. Vulpe, *Istoria Românilor*¹, vol. I, 2001, 386 și 442 (reluat în ed. 2010, 367 și 458).

³ László 1994.

⁴ Levițki 1994.

atribuite Hallstattului târziu și încadrate în carte ca fiind de tip Ferigile-Bârsești. Este semnificativ faptul că toate siturile citate, atribuite acestei din urmă perioade, se situează în partea superioară a bazinului Ialomiței, în zona de dealuri sub-carpătice. Limitându-se doar la *cursul* râului, autoarea se pare că nu cunoaște sau nu vrea să citeze necropola de tip Ferigile de la Ploiești-„Triaj”, descoperire care i-ar fi completat tabloul arheologic al Bazinului mijlociu al Ialomiței și i-ar fi permis tragerea de concluzii corespunzătoare. Tot acestei limitări a ariei de studiu se datorează și lipsa unor concluzii mai pertinente despre bronzurile din regiune. Singurul depozit de bronzuri este cel mai sus menționat, de la Dridu. Poate ar fi fost interesant de aflat dacă numărul consistent de obiecte ce compun respectivul depozit ar fi putut încăpea într-un vas de dimensiuni relativ mici (25 cm)⁵. Personal, nu sunt convins că va fi fost cu adevărat vasul depozitului. Alte descoperiri de bronzuri, de mult publicate și discutate, cum este, de ex., depozitul de la Drajna de Jos și altele, ulterior descoperite și publicate, nu sunt abordate în lucrare, desigur deoarece nu se află pe „cursul” Ialomiței, ci doar în Bazinul acestui râu.

Sub denumirea de *manifestări artistice și spirituale* se prezintă, în cap. V, între altele, și o serie de gropi, considerate a fi „complexe arheologice de cult”. Este cazul mai multor asemenea obiecte, special amenajate cu chirpici și pământ ars, cercetate cu îngrijire de către autoare, în care s-au găsit oase de animale, bucăți de vatră, într-un caz (Băleni, jud. Dâmbovița) chiar și oase calcinate (nu se specifică natura lor).

Ultimele două capitole – *Încadrare cronologică și culturală și Considerații istorice* – constituie, de fapt, concluziile cărții. În acest demers, autoarea a utilizat în mare măsură material comparativ, mai ales din zonele estice ale spațiului carpatodunărean, din aria Corlăteni-Chișinău și Babadag, fiindu-i mai puțin accesibile descoperirile din vestul Munteniei, ce-i drept, multe încă inedite sau incomplet publicate. În general, manifestările culturale ale Hallstattului timpuriu se cuprind, în

zona studiată, în intervalul secolelor XI–IX a. Chr., depozitul de la Dridu-„Metereze” constituind, potrivit Elenei Rența, un reper important. Atât acest punct de vedere cât și interpretările istoricizante privind evoluția culturală din zonă se încadrează în ceea ce este, în general, concepția arheologilor români despre astfel de fenomene și care este prezentată ca atare și în sinteza perioadei timpurii a Hallstattului din *Istoria Românilor*, în capitolul semnat de A. László. Puținătatea descoperirilor de orizont Basarabi și Ferigile-Bârsești o dispensează pe autoare să discute și transformările culturale petrecute în Hallstattul mijlociu și în cel târziu.

Un consistent material ilustrat în cele 150 de planșe și un bun plan al sitului de la Bucu-„Pochină” oferă cititorului o imagine completă a stadiului actual al cercetărilor arheologice din zona aleasă spre studiu, în special a celei de pe cursul inferior al Ialomiței. Apreciată ca atare, cartea Elenei Rența este o contribuție binevenită la întregirea cunoașterii primei epoci a fierului din această parte a României. O bibliografie consistentă, compusă în marea sa majoritate din lucrări în limba română, încheie cartea de față.

BIBLIOGRAFIE

- Enăchiuc 1995, V. Enăchiuc, *Der Bronzefund von Dridu, Kr. Ialomița*, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin.
- László 1994, A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, Bibliotheca Thracologica VI, București.
- Levițki 1994, O. Levițki, *Cultura Hallstattului canelat la răsărit de Carpați*, Bibliotheca Thracologica VII, București

Alexandru Vulpe
Institutul de Arheologie “Vasile
Pârvan” al Academiei Române,
București; e-mail:
mavulpe@yahoo.com

⁵ Enăchiuc 1995, fig. 15.